

SANT FRANCESC A CATALUNYA

LES PRIMERES FONTS

Tots els historiadors i biògrafs franciscans admeten la vinguda de sant Francesc a la Península Ibèrica. A la *Vida primera*, Tomàs de Celano [1200 -1260? Primer biògraf franciscà], parla de la il·lusió que tenia sant Francesc de predicar l'evangeli al Marroc i de la greu malaltia que li va sobrevenir en entrar a la Península Ibèrica i que l'obligà a tornar a Itàlia. També sant Bonaventura (1218-1274), que és el primer biògraf oficial de l'orde franciscana, ho recull, de manera explícita, a la seva *Llegenda major: va emprendre un viatge cap al Marroc amb l'objectiu de predicar l'Evangelí de Crist a Miramamolí i a la seva gent, i per aconseguir d'aquesta manera la palma del martiri. I era tan ardent aquest desig que, a desgrat de la debilitat corporal, s'avançava al seu company de peregrinació, i ebri d'esperit volava ravent cap a la realització del projecte. / Pero quan va arribar a Espanya, per designi de Déu, que el guardava per altres empreses més importants, li sobrevingué una greu malaltia que va impedir-li de dur a bon terme el seu anhel. Cal destacar que sant Bonaventura fou Ministre General de l'Orde i que va escriure'n dues, de biografies (*Llegenda Major* i el resum *Llegenda Menor*), totes dues aprovades en el Capítol General de l'Orde, a Pisa, el 1263. En totes dues biografies, sant Bonaventura dóna la referència detallada d'un miracle a Lleida en la persona de Joan de Castro, que és, però, molt semblant a un altre miracle que explica Tomàs de Celano en geografia castellana.*

Això vol dir que durant les primeres dècades, i fins i tot segles, la història i la llegenda es barregen i s'emboliquen en el cas de Francesc d'Assís (1182-1226), i tot plegat encara s'acaba de confondre amb l'aparició, a mitjans del segle XIV, del llegendari conegut com *Les Floretes de Sant Francesc (I Fioretti...)* que van sempre a cavall de la història de transmissió oral, el llegendari i la fantasia, però que, malgrat tot, és una de les fonts franciscanes més populars i conegudes: es tracta d'un ample anecdotari sobre la vida del sant, que potser fou escrit per Ugolino de Montegiorgio entre 1327 i 1340, és a dir cent anys després de la mort de l'anomenat "Pobrissó d'Assís". A banda, *I Fioretti* és una notable obra literària, traduïda diverses vegades al català per Jaume Collell, Jaume Carner i Bernabé Dalmau, entre altres.

A l'entrada del capítol IV de *I Fioretti* llegim: *Al principi de tot de l'Orde, quan eren pocs germans i encara ni s'havien establert en mansions, sant Francesc anà, per devoció, a Sant Jaume de Galícia; l'acompanyaren alguns germans, un dels quals fou fra Bernat.(....) Havent-hi arribat i trobant-se durant la nit en pregària a l'església de Sant Jaume, Déu revelà*

a sant Francesc que havia d'establir moltes mansions a través del món, perquè el seu Orde havia de créixer i multiplicar-se en una gran multitud de germans. A causa d'aquesta revelació, sant Francesc començà a establir mansions en aquelles contrades...

LA DATA O DATES I L'ITINERARI

La vinguda de sant Francesc a terres peninsulars és datada pels biògrafs i historiadors de l'orde entre 1211 i 1215, i en aquest sentit hi ha raonaments i explicacions per a tots els gustos. Un dels primers en estudiar l'itinerari franciscà per la Península Ibèrica fou el teòleg irlandès Luke Wadding (1588 -1657) a *Annales Ordinis Minorum* (1635 - 1654), i estableix que el sant Francesc visità *primo Juliobrigam -Logronyo- olim Cantabrorum modo Castellae veteris, quam vocant urbem pervenit*. Segons Wadding, el "Pobret d'Assís" vingué per terra i entrà pel Navarra, seguint, segurament, la ruta de les peregrinacions compostel·lanes i, després de passar per Astúries i Lleó, arribà a Galícia. A la tornada, i per l'interior de Castella arribà a Aragó i Catalunya. Resulta, però, que els historiadors hol·landistes [de Jean Bolland] que a *Acta sanctorum* [publicació destinada, a partir de 1643 a estudiar i editar les vides dels sants de l'antiguitat], són de l'opinió, bo i respectant l'autoritat que suposava Wadding, que sant Francesc arribà per mar a la Península Ibèrica i desembarcà en algun port de Catalunya. L'historiador català del franciscanisme, el P. Jaume Coll, que visqué a cavall dels segles XVII i XVIII, ho arrodoneix a gust de tothom: en la seva *Chronica seráfica de la santa Provincia de Cathaluña de la regular observancia de nro. Padre S.Francisco. Desde su origen hasta el 1400* (1738), portat segurament pel zel casolà i l'amor a la terra dóna per fet que sant Francesc entrà per Catalunya. L'home, però, vol conciliar opinions i assegura, per això mateix, que el sant vingué en dues ocasions. La primera, el 1211 i la segona, el 1213. En el primer viatge no sortí de Catalunya i, quant al segon, segueix l'itinerari marcat per Wadding. Les tesis un punt heterogènies del Pare Coll tingueren continuïtat en el XIX en un conjunt d'articles que publicà Ramon Boldú a la "Revista Franciscana". No cal dir, per tancar el tema, que la bibliografia sobre aquest afer és exuberant i que no podem, ara mateix detallar-la o analitzar-la exhaustivament.

Cal puntualitzar, però, que el gran renovador dels estudis franciscans del XIX, Paul Sabatier (1858-1928) dona la raó a la tesi de Wadding. Escriu Sabatier que la missió fou

entre la pentecosta de 1214 i la de 1215, i Leonard Boff, per citar un dels darrers estudis, suggereix també la data de 1213.

QUAN S'HI BARREJA LA TRADICIÓ

Un altre problema és l'aspecte de fundació de convents o la quantitat de miracles i fets prodigiosos que recull la tradició popular de la vinguda de sant Francesc a la Península Ibèrica. Algunes cròniques li atribueixen la fundació d'un convent a Vitòria i Tomàs de Celano i sant Bonaventura diferents miracles en terres de Castella i també a Catalunya. Tot i això es fa difícil donar crèdit a les fundacions conventuals. Segurament, sant Francesc no en va fundar cap en el viatge ibèric perquè es tracta d'uns anys que l'orde encara no havia establert cases de convivència estable, tal i com explica José Antonio Guerra, responsable de l'edició *Sant Francisco de Asis. Escritos. Biografías. Documentos de la época*. (BAC. Madrid 1985), on puntualitza: *Se ha de ser muy cauto al aceptar que durante este viaje fundara Francisco conventos por los lugares por los que pasó, cuando en esta misma época no se permitía moradas estables. No se ha de olvidar que más tarde, y por diversas razones, hubo interés en afirmar la antigüedad de ciertos conventos, y para ello resultaba muy cómodo referir su fundación a este viaje de Francisco.*

L'itinerari franciscà en terres hispàniques s'ha bastit, doncs, a partir de la tradició i amb l'ajut d'alguns documents escrits. Així ho va fer, per exemple, Emília Pardo Bazán en la primera biografia franciscana divulgativa publicada a Espanya: *San Francisco (Siglo XIII)*, (Miguel Olamendi, editor. Madrid 1882). Cal deixar apuntat que l'any 1882, l'església catòlica, en plena renaixença postrevolucionària (a Itàlia, a França, a Espanya i, sobretot, a Catalunya), dedicà un conjunt d'actes a posar èmfasi en els 700 anys del naixement de sant Francesc (1182 -1882). Per aquí cal entendre, també, la dedicació de l'escriptora a fer una biografia moderna del sant d'Assís que, dit sigui de passada, va gaudir d'un notable èxit i difusió. Se'n féu més d'una edició i es va traduir al francès prologada per Marcelino Menéndez y Pelayo. Dons bé, la novel·lista, en el capítol dedicat a l'estada de sant Francesc a la Península parteix de Wadding i es deixa seduir pel laberint de les tradicions. Estableix així un itinerari que sembla el més fiable, tot i ser marcat, d'altra banda, per la dubtosa lògica de les fundacions, els miracles i els fets prodigiosos que el sant escampà per tota la geografia peninsular. Segons Emília Pardo Bazán, Francesc d'Assís entrà per Navarra i passà per

Burgos, Logronyo i Vitòria fundant un convent en cadascuna de les ciutats. Després continuà cap al nord i emmalaltí a Sant Sebastià. El sant, però, volia veure la tomba de sant Jaume i arribà fins a Galícia passant per Astúries i Lleó. El retorn fou per Portugal cap a Toledo, Madrid, Sòria i Catalunya. L'itinerari, repeteixo, és dubtós de la mateixa manera que ho són els llistats de fundacions i fets prodigiosos que la tradició popular li atribueix. Malgrat tot, els historiadors que hi han esmerçat més temps accepten que el camí seguit fou el marcat per les peregrinacions a Sant Jaume de Compostel·la. Així ho explica, també, el P. Atanasio López a *Viaje de Sant Francisco a España* (1914), un dels estudiosos més documentats sobre aquest tema. El P. A. López insisteix en l'entrada des del sud de França, segurament en companyia d'un grup de peregrins protegits per la tutela d'algun orde de cavallers templers o bé hospitalaris, atès que, en aquells anys, la creuada contra els albigesos feia molt perillous els camins.

Segons l'itinerari descrit, Catalunya es troba a la cua del viatge tot i que és en la geografia catalana on han florit amb més abundància les tradicions (anècdotes, miracles i llegendes) protagonitzats pel sant d'Assís. Així ho reconeix, poso per cas, la mateixa biografia d'Emília Pardo Bazán. Aquest tresor de tradicions ha generat un feix important de bibliografia estrictament catalana sobre el tema, per bé que s'ha de dir que es tracta d'aportacions amb una marcada tendència local i una defensa, sovint aferrissada, que, enllà de l'encís poètic de la llegenda, vol donar tocs de rigor i autenticitat històrica a la tradició.

L'any 1928, amb motiu del set-cents aniversari de la canonització de Francesc d'Assís, el folklorista Valeri Serra i Boldú aplegà tots aquests aspectes en un estudi de síntesi, *El pare sant Francesc i la tradició popular catalana* (Dins "Franciscalia. Homenatge de les Lletres Catalanes". Editorial Franciscana. Barcelona, 1928). El folklorista de l'Urgell parteix de la prova d'alguns documents històrics per acreditar que la tradició franciscana a Catalunya es fonamenta en la història. El document de més interès, a part de la doble referència biogràfica de sant Bonaventura a la qual ja ens hem referit, és el fragment d'un diari d'un monjo anònim del monestir de Fontfreda que diu: *E en est añ lo nostro abbat Sanxo fonch anat a la fillal de Poblet, e ana per fabular-hi lo frare Francesc de la Ombria e feyt cibzada de Asis que havia sejom a Barchinona. E feu la via vacua, e lo Abbat de Poblet li digue ser luñ de la Abbadia e fent via a la nostra. E deballa lo cibzada de Asis per sos peus a Barchinona. E pus tart vengue a Fonfreda e longament fabula ab lo Abbat e de la fabulacio fonch feyta de res esperituales e*

de lo be de la religio. E ab sos peus parti e no saberem sa via e creguerem ser ver hom de Deu e feyt pauper per ell. És a dir, la nota reporta l'anada de sant Francesc de Barcelona a Poblet per parlar amb l'abat de Fontfreda, que era, al mateix temps, general del Cister. El viatge fou debades perquè quan l'un hi arribà l'altre ja se n'havia anat, raó per la qual, l'entrevista es va ajornar fins que l'home d'Assís va anar a trobar a Sanxo directament a Fontfreda. El document és de 1211, amb la qual cosa avança el viatge o referma la teoria que n'hi va haver dos. Deixem-ho estar. El que crec que és important, en aquest cas, és la tossuderia: d'on venia l'interès de Francesc per veure l'abat Sanxo? I penso que la resposta pot anar lligada a la data del dietari, aquell 1211 que s'escau al fort de la creuada contra els albigesos, dos anys abans del daltabaix de Muret. Sembla que els monjos de Poblet estaven dividits respecte dels bons homes, amb partidaris de l'estricta espiritualitat càtara i altres més ferrenys que es decantaven per l'espas de Simó de Montfort. Per això els havia visitat Sanxo, general de l'orde, per posar pau i dictar criteris d'unitat. En aquest sentit sembla coherent que Francesc volgués parlar amb el cap del Císter d'un problema que trasbalsava la cristianitat, el conflicte càtar, de la mateixa manera que va basquejar-se a parlar amb Domingo de Guzmán i amb les primeres autoritats dels benedictins i de l'orde de Sant Bernat.

Per tant, aquest document de 1211 és realment important: el recull Serra i Boldú, per bé que, com a bon folklorista, acostuma a donar la mateixa importància a les tradicions que, en el cas de Catalunya, recull a més de les referències del miracle de Lleida, el castell de Rodonyà, Sant Esteve de Cervelló, Sampedor, Cervera, Barcelona, Sant Joan Despí, Sant Celoni i Vic. En ressenyo breument alguns: la tradició també situa a Barcelona el fet prodigiós d'un corderet que duia el sant i que deixà a uns operaris que treballaven en una plaça perquè l'hi guardessin. Els obrers, temptats per l'oportunitat d'una menja exquisida, se'l cruspiren i cremaren les restes en un forn. Quan el sant tornà, va obrir el forn i l'anyell sortí tranquil·lament. Serra i Boldú puntualitza que el fet succeí a l'espai urbà que uneix el carrer de l'Aglà amb el d'Escudillers Blancs, retolat encara Placeta de Sant Francesc. També recull el testimoni de Francesc Eiximenis referit a la predicació que féu sant Francesc a la ciutat de Barcelona i a la tradició que el fa fundador del convent de fra-menors de la ciutat que sembla que va començar a construir-se el 1219.

La tradició a Sant Joan Despí va lligada amb un casalot a pagès, el Mas Codina que estatjà una nit el sant quan anava de pas. La hospitalitat de la família fou exquisida fins al

punt que obligà sant Francesc a concedir la gràcia que mai més no s'extingiria el nom de can Codina. Per demostrar que la protecció encara dura, Serra i Boldú viatjà a San Joan Despí, el 1928, per demanar detalls que demostrin que l'auxili del Sant encara empara el llinatge dels Codina. De manera similar, la tradició de Sant Celoni va lligada amb l'aparició misteriosa de vint-i-dos frares franciscans el dia de l'enterrament de l'amo de la casa Mas Pont que, en vida, havia tractat sant Francesc i s'havia compromès a estatjar-lo, sempre que calgués.

Tot i això, la més coneguda de les tradicions franciscanes a Catalunya es localitza a la Plana de Vic, concretament a l'indret encara conegut de "Sant Francesc s'hi moria" immortalitzat per un romanç de Verdaguer, el primer poema de musa franciscana del poeta de Folgueroles. Segons la tradició, sant Francesc passava uns dies a Vic, però s'allunyava de la ciutat per donar-se més fervorosament a l'oració. Un dia s'excedí en resos i penitències i caigué extenuat. Llavors fou ajudat per un pagès que li donà aigua fresca d'un pou. Agraït, el sant li digué que el pou d'aquesta aigua havia de ser anomenat "pou de la vida". En commemoració del fet hi fou bastida la capella de "Sant Francesc s'hi moria". Aquesta capella, l'any 1882, quan l'església catalana esperonada per l'encíclica de Lleó XIII que instava a celebrar el set-cents aniversari del naixement de sant Francesc, va convertir-se en lloc de peregrinació i acollí, el 4 d'octubre de 1882, una manifestació de 35.000 peregrins. Fou un romiatge multitudinari i engrescador que enfortí, alhora, l'església catalana i l'orde com qui diu acabada de restaurar.

(article inacabat)